

кого і канадського курсу критичного мислення, який, на мій погляд, у формі, наданій йому О.В.Тяглом, може бути альтернативою або, за найбільш сприятливих умов, доповненням і продовженням курсу формальної логіки, а за менш сприятливих - може бути включений у традиційний курс. Це, власне, і робить О.В.Тягло, поступово, зате впевнено насичуючи курс логіки елементами критичного мислення. Правда, я не впевнений, що запропонована ним діаграматична техніка і обрахування аргументів дійсно мають якусь практичну користь, проте їх дидактична ефективність не викликає сумнівів.

Насамкінець хочу підкреслити, що в монографії О.В.Тягла і Т.С.Воропай ми отримали дуже свіже, цікаве й доведене до рівня практичного застосування теоретичне дослідження, яке виявляє продуктивну перспективу розвитку освіти прийдешнього століття.

В.Д. Титов, д-р філос. наук

**Л. Д. ТИМЧЕНКО. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО.
ХАРКІВ: КОНСУМ, 1999. – 528 с.**

Публікація представленого підручника є позитивною і вкрай необхідною подією в системі вищої освіти України. Шкода, але факт, що за роки незалежності в Україні не було надруковано жодного підручника для вищих юридичних учбових закладів з такої актуальної дисципліни, як «Міжнародне право». І це тоді, коли Україна в своїй політиці і національному законодавстві взяла чіткий курс щодо поважання норм міжнародного права, прав людини і основних свобод. Видання підручника Л.Д.Тимченка заповнило існуючу прогалину і, безперечно, буде стимулювати інших авторів до написання подібних книг – дуже потрібних для вищої юридичної школи України.

Підручник складається з передмови, 21 розділу, що поділені на 155 параграфів, списку скорочень, предметного покажчика і змісту. Достойнство підручника в тому, що він охоплює всі основні галузі і інститути сучасного міжнародного права, містить сучасну статистичну інформацію стосовно міжнародних відносин. Структура підручника відзначається взаємопоєднаністю і послідовністю компонентів.

Починається робота з викладу історії формування міжнародного права як специфічної системи права. Далі в ієрархічній послідовності розміщені розділи, що відповідають галузям сучасного міжнародного права. У підручнику ґрунтовно викладається міжнародно-правова доктрина України, її договірна практика і діяльність Української держави в міжнародних організаціях.

Багато уваги автор приділяє питанням прав людини і основних свобод. Цікавий підхід Л. Д. Тимченка щодо розгляду питання виникнення і розвитку інституту міжнародних організацій. Послідовно автор націлює

читача на думку, що міжнародні організації – набагато досконаліша форма колективної діяльності держав у порівнянні з міжнародними переговорами і міжнародними конференціями. Підручник взагалі вирізняється, з одного боку, високою якістю правового змісту, а з іншого боку, численністю і ясністю визначень міжнародно-правових понять.

Почесне місце в підручнику відведено міжнародному співробітництву в боротьбі зі злочинністю. Автор починає виклад проблеми з розгляду поняття «злочинність» в міжнародно-правовому аспекті, визначає три можливих напрямки співробітництва у даній сфері і завдання, які міжнародне товариство намагається розв'язати. У наступних параграфах він висвітлює положення багатосторонніх договорів у цій сфері, організаційно-правові механізми даного співробітництва. Спеціальний параграф присвячено історії створення Міжнародної організації кримінальної поліції (Інтерполу), її статуту, структурі, функціям і головним напрямкам діяльності. Розкривається правовий і організаційний механізми взаємодії МСВ України і Інтерполу. Безсумнівним достоїнством даного розділу є виділення як самостійного, параграфа про міжнародні стандарти поведіння з правопорушниками. Дане питання обговорюється як на національному рівні, так і на міжнародному. Проте в навчальній літературі до цього часу воно широко не розглядалося. Тому Л. Д. Тимченко викладає положення основних міжнародно-правових документів, спрямованих на захист прав осіб, які переступили закон. Зважаючи на спеціальну спрямованість підручника, існуючу ситуацію в сфері здійснення правосуддя, даний параграф, на нашу думку, може бути визнаний одним із найважливіших при вивченні курсу.

Л. Д. Тимченко пропонує нову оригінальну концепцію класифікації територій в міжнародному праві на основі критерію юридичної природи конкретного територіального простору. Можливо, дана концепція не в усьому беззаперечна, але, безумовно, вона цікава з наукової точки зору. Тут же доступно розглядаються проблеми юридичних підстав зміни державної території, правовий режим Арктики і Антарктики, що традиційно складно сприймаються студентами. Заслуга автора і в чіткому викладі правового змісту термінів «плебісцит» і «цесія», ілюструванні понять прикладами з міжнародно-правової практики. Такий підхід ученого до висвітлення складних міжнародних питань, безперечно, приверне вимогливих курсантів і студентів до підручника.

У розділі «Міжнародне морське право» окремо виділено питання про міжнародно-правовий механізм захисту і збереження морського середовища. Л. Д. Тимченко підкреслює, що «ефективність заходів щодо захисту і збереження екосистеми морів і океанів може бути забезпечена міжнародно-правовими засобами» (с.344). Дійсно, залишаючи це питання без належної уваги, міжнародне товариство ризикує опинитися в ситуації з незворотними негативними наслідками. Автор підкреслює необхідність удосконалити інститут санкцій за порушення міжнародних норм і стандартів що-

до захисту і збереження морського середовища. Ця пропозиція повинна бути прийнята до уваги.

Щодо позитивного, в підручнику слід виділити і те, що Л. Д. Тимченко не минає гострих проблем розвитку міжнародних відносин (у галузі прав людини, боротьби з міжнародною злочинністю, захисту довкілля та ін.), викладає позицію України щодо цих проблем і пропонує свої варіанти їх вирішення.

Уведення автором такого розділу, як «Міжнародне атомне право», безумовно, відповідає тенденціям розвитку міжнародного права. Особливого значення набули проблеми, пов'язані з міжнародно-правовим регулюванням атомної енергетики у зв'язку з випадками аварій на атомних станціях, викидами радіоактивних речовин, що почастишали, а також з ускладненою ситуацією у сфері запобігання ядерному тероризму. Автор привертає увагу читачів до визнання МАГАТЕ нагальної необхідності якнайшвидшого утворення ефективно діючого міжнародного режиму безпечно-го розвитку ядерної енергетики. Ще більш складними є питання про відповідальність держав за ядерний збиток. Л. Д. Тимченко відзначає з цього приводу: «Не можна не погодитися з пропозиціями про необхідність розробки і прийняття багатостороннього міжнародно-правового акта щодо відповідальності держав за транскордонний збиток, заподіяний ядерною аварією» (с.412). Привернення уваги юридичної громадськості до проблеми ядерної безпеки за допомогою введення в підручник даного розділу – очевидна заслуга автора.

Необхідно підкреслити, що кожний розділ підручника супроводжується списком найважливіших наукових робіт на викладену тему як вітчизняних, так і зарубіжних. Також заслугове схвалення в підручнику і база посилання на джерела. Можна зробити висновок, що рецензований підручник написаний на основі серйозних наукових досліджень Л. Д. Тимченка, об'єктивного викладення позиції західноєвропейських і американських учених, глибокого пізнання суті міжнародно-правової практики.

Безсумнівна цінність підручника полягає в тому, що автор намагався максимально об'єктивно, без політичної упередженості аналізувати міжнародно-правові явища і факти, і, на наш погляд, це йому вдалося.

Насамкінець, треба відзначити, що підручник Л. Д. Тимченка «Міжнародне право» написаний високопрофесійно, зі знанням специфіки викладання цього предмета у вищих юридичних учбових закладах. Маємо надію, що цей підручник матиме попит як в Україні, так і за її межами у студентів, курсантів, аспірантів, викладачів вищих юридичних учбових закладів, а також у всіх осіб, які цікавляться міжнародним правом.

*В.С. Семенов,
професор кафедри міжнародного права та державного права іноземних країн
Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*